

KORONAVİRÜS PANDEMİSİNİN AİLE KURUMUNA ETKİLERİ

Müge DEVEOĞLU

Giriş

Sosyoloji literatüründe üzerinde en çok durulan konulardan biri hiç şüphesiz ailedir. Murdock, aileyi ekonomik iş birliği ve üremenin gerçekleştiği, üyelerinin birlikte ikamet ettikleri sosyal bir grup olarak tanımlamıştır (1965: 1). Aynı zamanda aile, çocuğun etkileşimde bulunduğu ilk sosyalleştirme aracı olarak çocuğun fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimi üzerinde de büyük bir etkiye sahip olduğundan okul başarısını da etkilemektedir (Roksa ve Potter, 2011; Cavanagh ve Fomby, 2012). Bu anlamda aile, bireylerin doğduğu an itibarıyla içinde yer aldığı, yaşamlarını sürdürmeleri için gereken destek ve bakımın verildiği toplumun temeli niteliğinde bir kurumdur. Ogburn, ailenin işlevlerini ekonomik ihtiyaçları karşılamak, belirli bir sosyal durum sağlamak, neslin devamını sağlamak, çocukları eğitmek, boş vakitlerini değerlendirebilecekleri faaliyetler gerçekleştirmek, din eğitimi vermek, aile fertlerinin birbirini kollaması ve sevgi ortamını yaratmak olarak ifade etmiştir (1938: 139). Ailenin söz konusu işlevleri yerine getirebilmesi ancak karşılıklı saygı ve iş birliğine dayalı sağlıklı aile içi iletişimin olması ile mümkündür.

Bir kurum olarak aile, insanlık tarihi boyunca önemli değişikliklere uğramış, işlevlerinde bazı noktalarda farklılıklar meydana gelmiş olmasına rağmen, her daim önemini ve değerini koruyan bir niteliğe sahip olmuştur. Birey, ilk sosyalizasyon sürecini aile içerisinde kazanır. Bu anlamda aile bireyin toplumsala geçişinde köprü vazifesi görmektedir. Tüm bunlardan hareketle aile içerisinde yaşanan sıkıntıların toplumu temelden etkileyeceği açık ve net bir şekilde ifade edilebilir. Birey ve toplum arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğu düşünüldüğünde toplumda meydana gelen doğal afet, pandemi, kriz gibi meselelerin toplumun en küçük birimi olan aile üzerindeki yıkıcı etkile-

rini sosyolojik olarak incelemek önem teşkil eder. Bu çalışma ile tüm dünyada etkisini gösteren Covid-19 pandemisinin toplum sağlığı açısından elzem kurumlarından biri olan aile kurumuna olan etkileri ilgili literatür incelenerek yapılması gerekenler hususunda öneriler getirilecektir.

Yeni Koronavirüs Hastalığı

İnsanlık, tarih boyunca çeşitli salgınlar ile karşı karşıya kalmıştır (Nadeem, 2020: 7). Jüstinyen Vebası, Kara Ölüm, Çiçek Hastalığı, Kolera, İspanyol Gribi, Hong Kong Gribi, AIDS, SARS, Domuz Gribi, Ebola derken şimdi de tüm dünya Covid-19 ile savaşmakta, bu anlamda zor bir süreçten geçmektedir (Pitlik, 2020). Yeni koronavirüs (2019-nCoV) enfeksiyonu 31 Aralık 2019'da Çin'in Wuhan şehrinde başlayan dünya geneline yayılmış bir salgın düzeyindedir. Yeni tip koronavirüs olan Covid-19'un küresel düzeyde önemini giderek artması ile 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından tüm dünyada pandemi ilan edilmiştir (Pellino ve Spinelli, 2020: 720). Oluşan klinik tablo, Covid-19'un etkilerinin soğuk algınlığı, pnömoni, bronşit, koagülasyon bozuklukları, akut solunum sıkıntısı sendromu ve ölüm şeklinde olduğunu göstermiştir (Özdemir ve Pala, 2020: 15). Covid-19'a yönelik aşı uygulamaları aralarında ülkemiz de olmak üzere birçok ülkede başlamış olmasına rağmen, pandemiden kaynaklı vaka ve ölümlerin henüz önüne geçilebilmiş değildir. Küresel düzeyde seyreden salgının olumsuz etkileri sağlık, ekonomi, eğitim alanında olduğu kadar aile kurumunda da gözle görülür derecede olmuştur. Covid-19, dünya geneline yayıldıkça çeşitli ülkeler izolasyon süreçlerine ilişkin önlemler almaya başlamıştır. Ev ortamında bireysel izolasyon ve sosyal mesafeyi koruma gibi uygulamalar ile yayılımın durdurulması hedeflenmiştir. WHO'nun 2020 yılında yayınlamış olduğu rapor Covid-19 salgınının yayılımını yavaşlatmak ya da durdurmak amacıyla gereken önlemlerin ancak toplumun üyelerinin tümünün katılımı ile alındığı takdirde yürütülen mücadelenin anlamlı olabileceğini gözler önüne sermektedir (WHO).

Koronavirüs'ün Çocuklar Üzerindeki Psikososyal Etkileri

Çocuklar, toplumun en masum, en savunmasız kesimini oluşturmaktadır. Bugünün çocukları yarının yetişkinlerini oluşturacağından küresel düzeyde meydana gelen pandemi nedeniyle çocukların yaşamış olduğu sıkıntının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ancak, Covid-19'un, dünya nüfusunun %40'ından fazlasını oluşturan çocuk ve gençler üzerindeki psikososyal etkileri üzerinde yeterince durulmamıştır (Dalton, Rapa ve Stein, 2020: 347). Yapılan bir çalışma, karantina ve izolasyon gibi salgını kontrol altına alma önlemlerinin çocukların ve gençlerin önemli bir kısmı için travmatik olabileceğini göstermiştir. Verilerin sonucuna göre, karantinaya alınan veya izole

edilen ebeveynlerin %33,4'ü çocuklarının pandemi sırasında veya sonrasında deneyimlerine bağlı olarak ruh sağlığı hizmetlerini kullanmaya başladığını ifade etmiştir. Çocuklarda en yaygın tanılar akut stres bozukluğu, uyum bozukluğu ve yas iken; gençlerde anksiyete ve uyum bozukluğu olmaktadır (Sprang ve Silman, 2013: 107). Bu anlamda zihinsel ve davranışsal sağlık ihtiyaçlarını bağımsız olarak karşılayabilecek deneyim, beceri ve kaynağa sahip olamayan çocukların pandemi gibi kitlesel travmanın etkilerine karşı savunmasız bir grup olduğu ifade edilebilir (Chrisman ve Dougherty, 2014: 257). Pandemi sürecinde okul çağındaki çocukların uzaktan eğitim alması nedeniyle ebeveynleri ile daha fazla vakit geçirme imkânı bulmuş olmaları önceleri olumlu bir gelişme olmasına rağmen, süreç ilerledikçe ebeveynler ve çocuklar arasında çatışmalar ortaya çıkmıştır (Lee, 2020). Bu anlamda, pandemi gibi bireyde stres yaratan bir süreçte, çocukları için rol model olan ebeveynlerin yaşamış oldukları stresin artması ile aile içinde çocuklarına karşı daha az destekleyici olabilmeleri söz konusu olmuştur (Nelson, O'Brien, Blankson, Calkins ve Keane, 2009: 677). Aynı zamanda pandemi sürecinde çocuklar sevdiklerini kaybetme, sosyal destek görememe ve günlük rutinlerinden vazgeçmek zorunda kalmalarından ötürü daha kırılabilir olabilmektedir. Covid-19 nedeniyle meydana gelen ölümler aileler için sarsıcı bir deneyim sunmaktadır. Özellikle evin geçimini sağlayan ya da bakımını gören kişinin ölümü aile üyelerini hem maddi hem de manevi anlamda olumsuz etkileyebilmektedir (Walsh, 2020: 899). Ancak, aile içindeki birinin ölümü çocuk için daha yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Pandemi farklı yaş grubu çocukları farklı şekilde etkileyebilmektedir. Pandemi süreçlerinde okul öncesi çocuklar biberon isteme, parmak emme, tuvalet kazaları, giyinmek veya beslenmek istememe, daha talepkâr olma ve uyku problemi gibi tipik gerileme davranışları göstermeye başlayabilir (Imran, Zeshan ve Pervaiz, 2020: S69). Çin'de 12-18 yaş arasında 8000 civarında öğrenci ile online ortamda kesitsel bir araştırma yapılmıştır. Verilere göre, lise öğrencilerinde %43,7 depresif belirtiler görülürken, %37,4 kaygı, %31,3 ise depresif belirtiler ile kaygı belirtileri birlikte görülmüştür. Veriler, Covid-19 farkındalık seviyesi ile bu göstergelerin ters bir korelasyona sahip olduğunu göstermiştir (Zhou ve diğer., 2020). Aynı şekilde, alan yazında yer alan pek çok çalışma kötü tecrübelerle ilgili gelişen psikolojik stresin çocuklardaki etkileri üzerinde durmuştur. Çalışmalar, depresyon, kaygı, enerji eksikliği, sosyal etkileşimde bozulma ve iştah kaybı gibi belirtiler ile çok fazla karşılaşıldığını göstermiştir (Jiao ve diğer., 2020: 265). İtalya'da Covid-19 kliniğindeki sağlık personeli ve çocukları ile yürütülen bir çalışmaya göre, çocukların yaklaşık %30'u travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) riskini çok fazla taşımaktadır (Davico ve diğer., 2020: 6-7). Pandemi süreci öncesinde depresyon, kaygı bozuklukları ya da Obsesif Kompulsif Bozukluğu olan çocuklar bu süreçte ortaya çıkan

hastalık ve ölüm gibi durumlarda kendilerini bunalmış hissedebilir, bunun sonucunda çocukların hastalıkları şiddetlenebilir (Imran ve diğer., 2020: S69). Bunun yanı sıra pandemi sürecinde özel gereksinimleri olan, bu anlamda eğitim alan çocukların ebeveynlerinin yaşadıkları maddi zorluklardan ötürü sıkıntı yaşamaları söz konusu olabilmektedir. Çevresel risklere karşı savunmasız olan çocukların sağlığı gelecekteki neslin sağlığını, bir bütün olarak toplumu da etkileyeceğinden (Clark ve diğer., 2020: 605) ailelerin pandemi gibi travmatik süreçleri sağlıklı bir şekilde atlatabilmeleri için bu konunun uzmanlar tarafından tartışılması, gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiği açık bir şekilde ifade edilebilir.

Koronavirüs ve Çocuk Evlilikleri

Çocuk evlilikleri, 18 yaşın altında olan çocuğun fizyolojik, fiziksel ve psikolojik sorumlulukların yanı sıra evlilik ve çocuk yapma gibi herhangi bir sorumluluğu taşımak için yetkinlik sahibi olmadan yaptığı bir evlilik türüdür (Mathur, Greene ve Malhotra, 2003; Nour, 2009: 51). Çocuk evlilikleri, tüm dünyada kız çocuklarını daha fazla etkilemektedir (State of World Population, 2020). Bu durumun sebebi olarak bir kızın değerini bekareti, üreme yetisi ve ev içi emeğe olan katkısı ile bağlantılı olarak gören ataerkil zihniyet neticesinde evliliğin kız çocuklarını ve kadınları kontrol etme aracı olarak görülmesi gösterilebilir (Hart, 2016). Covid-19 salgını nedeniyle yoksullaşan ailelerin kız çocuklarını zorla evlendirmeleri söz konusu olabilmektedir. Çocuk evlilikleri, aile kurumunu temelden etkileyen ciddi bir meseledir. Endonezya, Hindistan, Vietnam, Pakistan gibi Asya ülkelerinde uzun süredir görülmekte olan çocuk evlilikleri sivil toplum kuruluşlarının teşvikleri sayesinde düşüş eğilimi göstermesine rağmen, Covid-19 pandemisinin etkisiyle çocuk evliliklerinde ters bir yönelim ortaya çıkmıştır. Eğitimsizlik, yoksulluk ve güvence-sizlikten ötürü zorla gerçekleştirilen çocuk evliliklerinin pandemi ile daha da kötü bir hal alması durumun vahametini net bir şekilde göstermektedir (Bağ, 2020). 2020'de kız çocuklarının ergen gebelik riskinin en yüksek olduğu bölge 282.000 gibi yüksek bir rakamla Doğu ve Güney Afrika iken; onu 260.000 ile Batı ve Orta Afrika ve 181.000 ile Latin Amerika ve Karayipler izlemektedir. Çocukları Kurtarın Vakfı (Save The Children) salgın nedeniyle 2025 yılına kadar 2,5 milyon daha kız çocuğunun çocuk evliliği riski altında olduğunu ortaya koymaktadır (Save The Children, 2020).

Koronavirüs ve Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddette bir veya daha fazla aile üyesinin bir veya daha fazla üye tarafından ev içi alanda en çok bilinen şekliyle fiziksel, duygusal, cinsel ve / veya ekonomik istismarı söz konusudur (Bates ve Brown, 1998; Dobash ve

Dobash, 1992; Hearn, 1998; Richardson ve Feder, 1996). Salgının aile fertleri üzerinde şiddetli etkilerinin olduğu açık ve nettir. Aile içi şiddet, çocukların sağlıklarını ve duygusal iyi oluşlarını olumsuz anlamda etkilemektedir (Fantuzzo ve diğer., 1991: 258). Annelerine yönelik aile içi şiddete tanık olan çocukların birçoğu ciddi davranış sorunları yaşamaktadır (Spilsbury ve diğer., 2008; McCloskey, Figueredo ve Koss, 1995: 1258). Özellikle aynı cinsiyetten ebeveynin aile içi şiddet mağduru olmasına tanık olan bir çocuk yetişkinlikte uyum problemleri yaşamaktadır (Henning, Leitenberg, Coffey, Bennett ve Jankowski 1997: 512). Aile içi şiddet, özellikle okul öncesi çocuklarda empati, özveri, dostluk gibi toplum yanlısı davranışların gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Fantuzzo ve diğer., 1991: 264). Sternberg ve ark. tarafından yapılan bir çalışmada da şiddet mağduru ya da aile içi şiddete tanık olan çocukların depresif belirtilere ek olarak davranış sorunları yaşadığı ortaya konulmuştur (1993: 49).

Yeni Zelanda'daki ve hatta uluslararası deneyimler büyük ölçekli afetler ve krizler sırasında ve sonrasında aile içi ve cinsel şiddetin artabileceğini göstermektedir (NZFVC, n.d.). Küresel bir sağlık krizi olarak ifade edebileceğimiz Covid-19 pandemisi sebebiyle de aile içi şiddet vakalarında artış yaşanmıştır. Salgından ötürü artan seviyede aile içi, cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet vakaları görülmüştür (Council of Europe, n.d.). Kreşlerin ve okulların kapalı olması ve birçok kişinin evden çalışması ile çocukların ve ebeveynlerin bütün gün evde kapalı kalması, yaşanan ekonomik zorluktan dolayı sınırların gerilmesi aile içinde şiddetin artmasına sebep olabilmektedir. Pandemi süresince salgının özellikle tavan yaptığı süre içerisinde vatandaşlardan beklenen evde kalıp güvende olmaları iken aile içi şiddetin olduğu bir ortamda şiddete maruz kalanların evde dahi güvende olamamaları toplum açısından büyük bir sorun teşkil etmektedir. Ortaya çıkan verilerden Covid-19'un başlamasından itibaren kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddetin özellikle aile içi şiddetin arttığı görülmüştür. Çin, Fransa, Brezilya, İtalya, İspanya, ABD gibi ülkelerde pandemi sürecinde aile içi şiddetin arttığı görülmüştür (Campbell, 2020). Veriler, Fransa'da 17 Mart karantinasından itibaren aile içi şiddetin %30, 20 Mart'tan itibaren Arjantin'de ise %25 arttığını göstermektedir. Gelişmiş ülkeler olarak bilinen Kanada, Almanya, İspanya, İngiltere ve ABD gibi ülkelerde bile artan sayıda aile içi şiddet vakaları meselenin ülkenin gelişmişlik düzeyi ile ilgili olmadığını gözler önüne sermektedir (UN Women, 2020). Covid-19 sebebiyle artan şiddet olayları ülkemizde de görülmektedir. Mart 2020 içerisinde aile içi şiddetin Türkiye'nin kalbi olan İstanbul'da %38,2'ye yükseldiği belirtilmiştir (NTV, 2020). Pandemi süresince şiddete maruz kalan bireyler, şiddeti uygulayan hane halkı üyeleri ile aynı evde kalmaya zorlanmaktadır. Aile içi şiddetin daha yüksek kronik hastalık riski, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve riskli cinsel ve madde kulla-

nım davranışları gibi olumsuz sağlık sonuçlarına da yol açabilmesi mümkündür (Abramson, 2020). Bu anlamda sayılardaki artışın yanı sıra, kadına yönelik şiddetin yeni bir karmaşıklık kazanması, Covid-19'a maruz kalmanın bir tehdit olarak kullanılması, istismar edenlerin, kadınların yardım çağırma veya kaçma konusundaki yetersizliğini sömürmesi ve mağdurların ise şiddet ve istismardan korunmak amacıyla müracaat edecekleri desteklerde sıkıntılar yaşaması sorunun ciddi bir şekilde üzerinde durulup çözümlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (United Nations, 2020).

Koronavirüs ve Boşanma

Covid-19'un aile kurumu üzerindeki yıkıcı etkilerinden biri de hiç şüphesiz boşanmada meydana getirdiği artıştır. Pandemi, eşlerin evliliklerini yasal olarak sonlandırma sürecini beraberinde getirmiştir. Covid-19 pandemisi gibi stres zamanlarında ilişkiyi kaliteli bir şekilde sürdürmek oldukça zordur (Neff ve Karney, 2004: 145). Yüksek düzeyde stres, ilişkiden alınan tatmini olumsuz anlamda etkilemektedir (Bodenmann, 1997: 162-163). Kültürlerarası yapılan bir araştırma, Covid-19 ile ilişkili stres faktörlerinin (sosyal izolasyon, finansal baskı ve stres) partnerler arası ilişkisel doyumu azaltırken, uyumsuz ilişki davranışlarında artışa sebep olduğunu ortaya koymuştur (Balzarini ve diğer., 2020). Özellikle stres dolu dönemlerde partnerlerin birbirine yeterli düzeyde destek vermesi bireylerin ilişkilerinde daha fazla tatmin yaşamalarını sağlamak için gereklidir (Brock ve Lawrence, 2008: 17). Covid-19 süreci ile artan ebeveynlik rolleri, işsizlik, aile içindeki gelirin azalması eşler arasında çatışmaya yol açmaktadır. Bu süreçte okul çağındaki çocukların uzaktan eğitim yoluyla eğitimlerini evden yürütmeleri özellikle çalışan annelerin ev içindeki yüklerini artırarak stres düzeylerini yükseltmektedir (Lebow, 2020). Tüm bunların sonucunda iletişimin doğru bir şekilde kurulmaması, sınırların belirsizliği, görev dağılımındaki paylaşım sıkıntısı eşler arasındaki çatışmayı artırarak eşlerin boşanmalarına sebep olmaktadır. Çin'deki veriler karantina zamanlarında boşanmanın artışını gözler önüne sermektedir (Prasso, 2020). 2020 yılında yapılan bir çalışmanın sonucuna göre, Covid-19 sürecinde ABD'de boşanma oranları 2019'un aynı dönemine göre %34 oranında artmıştır (Moris, 2020). Aynı şekilde, Covid-19 nedeniyle İsviçre'de de mart-temmuz ayları arasında boşanma rakamları bir önceki yılın aynı dönemine göre artış göstermiştir (İHA, 2020). Ülkemizde de bu süreçte ayrılık ve boşanma kararı alan çiftlerin sayısındaki artış dikkati çekmektedir (CNN TÜRK, 2020).

Boşanma, eşleri etkilemesinin yanı sıra o aileyi oluşturan çocukları ve hatta onların ilerde yapacakları evlilikleri de doğrudan etkilemektedir. Aile kurumunda yaşanan sorunlar toplum üzerinde de etkili olduğundan boşanma, üzerinde önemle durulması gereken çok yönlü sosyal bir gerçektir. Her

toplum, niceliği ya da niteliği önemli olmaksızın toplumsal değişim ile karşı karşıya kalmıştır. Toplumsal değişimin aracı olarak gösterilebilecek olan Covid-19 salgını da bireyler üzerinde öfke nöbetleri, tahammülsüzlük ve şiddet patlamalarına sebep olabilmektedir. Covid-19 sebebiyle eşlerin birbirine dokunma, sarılma gibi eş olmanın gerektirdiği konularda da sıkıntı yaşamaları, aralarına sosyal mesafenin girmesi eşlerin birbirlerinden uzaklaşması sürecini beraberinde getirmiştir.

Sonuç ve Öneriler

2019'un Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-19 tüm dünyada etkisini göstererek kısa zaman içerisinde pandemiye dönüşmüştür. Covid-19, içinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli sağlık sorunu olmuştur. Covid-19'un çeşitli toplumsal kurumları büyük ölçüde etkilediği açıktır. Bu çalışmada, Covid-19'un önemli toplumsal kurumlardan biri olan aile kurumu üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Covid-19 pandemisinin aile kurumu üzerindeki etkileri yıkıcı derecede olmuştur. Pandemi nedeniyle çocuk evliliklerinde ve aile içi şiddet vakalarında artış meydana gelmiştir. Pandeminin yol açtığı stres, iş kaybı, artan ebeveynlik rolleri eşler arası gerginlik düzeyini yükselterek tarafların boşanmasına sebep olmuştur. Böylesine tahripkâr bir süreç belki de üzerinde en çok durulması gereken kesim olan çocukların masum dünyalarını ele geçirerek psikososyal anlamda etkilenmelerine yol açmıştır.

Kendi çocukluklarını yaşayamadan para karşılığı zorla evlendirilen çocukların çocuk yaşta evlenmelerinin önüne geçilip eğitimlerine devam etmeleri toplumun sağlıklı nesiller yetiştirmesi için elzemdir. Bu konu üzerinde durulması, gerekli şartların ilgili taraflarca sağlanması gerekmektedir. Evdeki rol dağılımının tek bir kişi üzerine binmeyecek şekilde yapılması ilişkinin istikrarı açısından önemlidir. Aile bireylerinin pandemi sürecinde stresi azaltmak için birbirleriyle kaliteli zaman geçirmesi, belirli aralıklarla sosyal medya detoksı yapması ilişkinin interaktif olmasında etkili olacaktır. Aile içi şiddetin görülmediği evliliklerde boşanmayı düşünen çiftlerin sağlıklı kararlar alması için pandemi sürecinin yaratmış olduğu yıkıcı koşulları göz önünde tutmaları, boşanmayı ertelemeleri düşünülebilir. Aile üyelerinin pandemi sürecinde birbirlerine daha fazla destek olması, ebeveynlerin çocukları ile oyunlar oynaması çocuklarının kaygılarını gidermelerine yardımcı olabilir. Aile içi şiddetin önlenmesi adına toplumda farkındalık yaratacak panel, konferans gibi uygulamaların yapılması, halkın bilinçlendirilmesi şiddetin azalmasında etkili olabilir. Aynı zamanda, pandemi sürecinde aile içi şiddet mağdurlarının karantinada olsalar dahi şiddetten kurtulmak için evden kaçmaları durumunda cezadan muaf olmaları son derece önemlidir. Aile içerisinde sorunların çö-

zümünde ilk olarak salgının geçici olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlamda sürecin doğru bir şekilde yönetilmesi için aile üyelerine karşı sabırlı, anlayışlı ve hoşgörölü olunmalıdır. Tartışma esnasında öfke kontrolü sağlanmalı ve taraflar birbirine saygı çerçevesinde davranmalıdır.

Bu çalışmanın, küresel bazda etkili olan Covid-19 pandemisinin aile kurumu üzerindeki etkilerini sosyolojik açıdan ele almasından ötürü gelecekteki çalışmalar için sağlıklı toplumun sağlıklı ailelerden geçtiği mottosundan hareketle aile kurumunun öneminin farkına varılması ve Covid-19 ile ilişkisi noktasında üzerinde durulması için literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abramson, A. (2020, April 8). How COVID-19 may increase domestic violence and child abuse. *American Psychological Association* Retrieved from <https://www.apa.org/topics/covid-19/domestic-violence-child-abuse> (Erişim Tarihi: 8.9.2020).
- Bag, M. (2020, 11 Ekim). Pandemi çocuk gelinlerin sayısını artırdı: Her yıl milyonlarca kız çocuğu zorla evlendiriliyor. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2020/09/01/covid-19-salg-n-cocuk-gelinlerin-say-s-n-art-rd-on-binlerce-k-z-cocugu-zorla-evlendiriliyo> (Erişim Tarihi: 23.11.2020).
- Balzarini, R. N., Muise, A., Zoppolat, G., Di Bartolomeo, A., Rodrigues, D. L., Alonso-Ferres, M., ...Slatcher, R. B. (2020). Love in the time of covid: Perceived partner responsiveness buffers people from lower relationship quality associated with covid-related stressors. *PsyArXiv*. doi:10.31234/osf.io/e3fh4
- Bates, L., & Brown, W. (1998). Domestic violence: Examining nurses' and doctors' management, attitudes and knowledge in an accident and emergency setting. *Australian Journal of Advanced Nursing*, 15(3), 15–22.
- Bodenmann, G. (1997). The influence of stress and coping on close relationships: A two year longitudinal study. *Swiss Journal of Psychology*, 56(3), 156–164.
- Brock, R. L., & Lawrence, E. (2008). A longitudinal investigation of stress spillover in marriage: Does spousal support adequacy buffer the effects? *Journal of Family Psychology*, 22(1), 11–20.
- Campbell, A. M. (2020). An increasing risk of family violence during the Covid-19 pandemic: Strengthening community collaborations to save lives. *Forensic Science International: Reports*, 100089. doi:10.1016/j.fsir.2020.100089
- Cavanagh, S. E., & Fomby, P. (2012). Family instability, school context and the academic careers of adolescents. *Sociology of Education*, 85(1), 81–97.
- Chrisman, A., & Dougherty, J. (2014). Mass trauma: disasters, terrorism, and war. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 23(2), 257–279. doi:10.1016/j.chc.2013.12.004
- Clark, H., Coll-Seck, A. M., Banerjee, A., Peterson, S., Dalglish, S. L., Ameratunga, S., ... Costello, A. (2020). A future for the world's children? A WHO–UNICEF–Lancet Commission. *The Lancet*, 395(10224), 605–658.
- CNN TÜRK. (2020, 17 Haziran). Karantina sürecinde boşanmalar arttı. <https://www.cnn-turk.com/yasam/karantina-surecinde-bosanmalar-artti> (Erişim Tarihi: 23.11.2020).

- Council of Europe, (n.d.). Women's rights and the COVID-19 pandemic. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/genderequality/women-s-rights-and-covid-19> (Erişim Tarihi: 8.9.2020).
- Dalton, L., Rapa, E., & Stein, A. (2020). Protecting the psychological health of children through effective communication about COVID-19. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(5), 346-347. doi:10.1016/S2352-4642(20)30097-3
- Davico, C., Ghiggia, A., Marcotulli, D., Ricci, F., Amianto, F., & Vitiello, B. (2020). Psychological impact of the COVID-19 pandemic on adults and their children in Italy. *The Lancet*. preprint.
- Dobash, R. E., & Dobash, R. P. (1992). *Women, violence and social change*. London and New York: Routledge.
- Fantuzzo, J. W., DePaola, L. M., Lambert, L., Martino, T., Anderson, G., & Sutton, S. (1991). Effects of interparental violence on the psychological adjustment and competencies of young children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59(2), 258-265.
- Hart, J. (2016, April 15). Fear of Female Sexuality: Addressing an Unspoken Driver of Early and Child Marriage. *Girls Not Brides*. Retrieved from <https://www.girlsnotbrides.org/fear-of-female-sexuality-unspoken-driver-child-marriage/> (Erişim Tarihi: 23.11.2020).
- Hearn, J. (1998). *The violences of men: How men talk about and how agencies respond to men's violence to women*. London: Sage.
- Henning, K., Leitenberg, H., Coffey, P., Bennett, T., & Jankowski, M. K. (1997). Long-term psychological adjustment to witnessing interparental physical conflict during childhood. *Child Abuse and Neglect*, 21(6), 501-515.
- Imran, N., Zeshan, M., & Pervaiz, Z. (2020). Mental health considerations for children & adolescents in COVID-19 Pandemic. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36(COVID19-S4), S67-S72. doi:10.12669/pjms.36.COVID19-S4.2759
- İHA, (2020, 10 Ağustos). İsvç'te Covid-19 salgını döneminde boşanma başvuruları arttı. <https://www.ih.com.tr/haber-ismecte-covid-19-salgini-doneminde-bosanma-basvurulari-artti-860578/> (Erişim Tarihi: 23.11.2020).
- Jiao, W. Y., Wang, L. N., Liu, J., Fang, S. F., Jiao, F. Y., Pettoello-Mantovani, M., & Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the covid-19 epidemic. *The Journal of Pediatrics*, 221, 264-266. doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.03.013
- Lebow, J. L. (2020). The challenges of COVID-19 for divorcing and post-divorce families. *Family Process*, 59(3), 967-973.
- Lee, W. Y. (2020). The musings of a family therapist in Asia when COVID-19 struck. *Family Process*. 59(3), 1018-1023. doi: 10.1111/famp.12577
- Mathur, S., Greene, M., & Malhotra, A. (2003). *Too young to wed: The lives, rights, and health of young married girls*, International Center for Research on Women, Retrieved from <https://www.issuelab.org/resources/11421/11421.pdf> (Erişim Tarihi: 9.9.2020).
- McCloskey, L. A., Figueredo, A. J., & Koss, M. P. (1995). The effects of systemic family violence on children's mental health. *Child Development*, 66(5), 1239-1261.
- Moric, M. (2020, July 29). US divorce rates soar during COVID-19 crisis. *LegalTemplates*. Retrieved from <https://legaltemplates.net/resources/personal-family/divorce-rates-covid-19/> (Erişim Tarihi: 23.11.2020).
- Murdock, G. P. (1965). *Social Structure* (10th ed.). New York: The Macmillan Co.

- Nadeem, S. (2020). Coronavirus COVID-19: Available free literature provided by various companies, journals and organizations around the world. *Journal Of Ongoing Chemical Research*, 5(1), 7-13. doi:10.5281/zenodo.3722904
- Neff, L. A., & Karney, B. R. (2004). How does context affect intimate relationships? Linking external stress and cognitive processes within marriage. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(2), 134–148. doi: 10.1177/0146167203255984
- Nelson, J. A., O'Brien, M., Blankson, A. N., Calkins, S. D., & Keane, S. P. (2009). Family stress and parental responses to children's negative emotions: Tests of the spillover, crossover, and compensatory hypotheses. *Journal of Family Psychology*, 23(5), 671–679. doi:10.1037/a0015977
- New Zealand Family Violence Clearinghouse (NZFVC). (n.d.). *Preventing and Responding to Family, Whānau and Sexual Violence during COVID-19*. Retrieved from <https://nzfvc.org.nz/covid-19/preventing-responding-violence-covid-19> (Erişim Tarihi: 23.11.2020).
- Nour, N. M. (2009). Child marriage: A silent health and human rights issue. *Reviews in Obstetrics & Gynecology*, 2(1), 51-56.
- NTV, (2020, 05 Nisan). "Corona virüs" günlerinde asayiş suçları azaldı aile içi şiddet arttı. https://www.ntv.com.tr/turkiye/corona-virus-gunlerinde-asayis-suclari-azaldi-aile-ici-siddet-artti,MuEzw1Bc_Euewp4cGr6rhQ (Erişim Tarihi: 22.11.2020).
- Ogburn, W. F. (1938). The Changing Family. *The Family*, 19(5), 139–143.
- Özdemir, Ö. ve Pala, A. (2020). Çocuklarda COVID-19 enfeksiyonunun tanısı, tedavisi ve korunma yolları. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 1(Özel Sayı), 14-21. doi:10.34084/bshr.711208
- Pellino G., & Spinelli, A. (2020). How coronavirus disease 2019 outbreak is impacting colorectal cancer patients in Italy: A long shadow beyond infection. *Dis Colon Rectum*, 63(6), 720-722.
- Pitlik, S. D. (2020). COVID-19 compared to other pandemic diseases. *Rambam Maimonides Medical Journal*, 11(3): e0027. doi:10.5041/RMMJ.10418
- Prasso, S. (2020, March 31) China's divorce spike is a warning to rest of locked-down world. *Bloomberg Businessweek*. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-31/divorces-spike-in-china-after-coronavirus-quarantines> (Erişim Tarihi: 23.11.2020).
- Richardson, J., & Feder, G. (1996). Domestic violence: A hidden problem for general practice. *British Journal of General Practice*, 46(405), 239–242.
- Roksa, J., & Potter, D. (2011). Parenting and academic achievement: Intergenerational transmission of educational advantage. *Sociology of Education*, 84(4), 299-321.
- Save The Children (2020, October 1). *Covid-19 places half a million more girls at risk of child marriage in 2020*. Retrieved from <https://www.savethechildren.net/news/covid-19-places-half-million-more-girls-risk-child-marriage-2020> (Erişim Tarihi: 20.11.2020).
- Spilsbury, J. C., Kahana, S., Drotar, D., Creeden, R., Flannery, D. J., & Friedman, S. (2008). Profiles of behavioral problems in children who witness domestic violence. *Violence and Victims*, 23(1), 3-17. doi:10.1891/0886-6708.23.1.3
- Sprang, G., & Silman, M. (2013). Posttraumatic stress disorder in parents and youth after health-related disasters. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 7(1), 105–110. doi: 10.1017/dmp.2013.22
- State of World Population. (2020). *Against my will - Defying the practices that harm women and girls and undermine equality*. Retrieved from <https://www.unfpa.org/sites/default/>

files/pub-pdf/UNFPA_PUB_2020_EN_State_of_World_Population.pdf (Erişim Tarihi: 23.11.2020).

- Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Greenbaum, C., Cicchetti, D., Dawud, S., Cortes, R. M., ... Lorey, F. (1993). Effects of domestic violence on children's behavior problems and depression. *Developmental Psychology*, 29(1), 44-52.
- UN Women. (2020). *COVID-19 and ending violence against women and girls*. Retrieved from <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/issue-brief-covid-19-and-ending-violence-against-women-and-girls-en.pdf?la=en&vs=5006> (Erişim Tarihi: 23.11.2020).
- United Nations. (2020). *Policy brief: The impact of COVID-19 on women*. Retrieved from https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_on_covid_impact_on_women_9_april_2020.pdf (Erişim Tarihi: 23.11.2020).
- Walsh, F. (2020). Loss and resilience in the time of COVID-19: Meaning making, hope, and transcendence. *Family Process*, 59(3), 898-911. doi: 10.1111/famp.12588
- World Health Organization (WHO). (2020). *Coronavirus disease 2019 (COVID-19): Situation report-72*. Retrieved from <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200401-sitrep-72-covid-19.pdf> (Erişim Tarihi: 23.11.2020).
- Zhou, S. J., Zhang, L. G., Wang, L. L., Guo, Z. C., Wang, J. Q., Chen, J. C., ...Chen, J. X. (2020). Prevalence and socio-demographic correlates of psychological health problems in Chinese adolescents during the outbreak of COVID-19. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 29, 749-758.